

DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2020.20.05>

УДК 908 + 728 + 347.787

Уляна Джаман

Історичні аспекти архітектурно-просторової організації вулиці Лесі України у Луцьку

Дослідження присвячене аналізу архітектурно-просторової організації вулиці Лесі України як важливої складової містобудівної, архітектурної та духовної спадщини міста Луцька. Зважаючи на величезні масштаби руйнацій, яких зазнала культурно-історична спадщина України впродовж ХХ століття, зростає духовна та культурно-просвітницька роль храмів та монастирів у житті країни. Відтак реставрація, реконструкція та відбудова пам'яток архітектури стає дієвим інструментом духовного і національного розвитку, відродження самосвідомості українського народу. В останні роки зріс інтерес до історико-архітектурної спадщини та внутрішніх закономірностей містобудови, що зумовило необхідність пошуку шляхів розвитку. У статті розглянуто соціально-економічні та культурні аспекти, що обумовили становлення вулиці Лесі України як центральної вулиці Луцька. Виділено основні періоди розбудови вулиці Лесі України. Проаналізовано художні особливості декору будівель вулиці Лесі України у Луцьку кінця ХІХ – початку ХХ ст. Вулиця Лесі України репрезентує співвідношення місцевих (автохтонних) та запозичених рис у формуванні образу міста. Поряд з давньою забудовою та швидким темпом зміни об'ємно-планувальної структури, індивідуальність та своєрідна архітектурно-просторова організація історичних містобудівельних комплексів Луцька, а також питання взаємозв'язків форми та середовища набирають все більшої актуальності та потребують поглибленого вивчення. Виходячи з викладеного вище, ретроспективний аналіз генези та еволюції архітектурно-просторової організації міст Волині є одним з актуальних завдань історії архітектури. Результати дослідження необхідні як підґрунтя для розробки програм подальшого розвитку історичних поселень, для яких завжди актуальною залишається проблема збереження історично сформованої образно-функціональної своєрідності середовища.

Ключові слова: архітектура Луцька, вулиця Лесі України, Кронштейни, цегляний стиль, архітектурно-будівельні традиції.

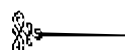
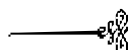
Dzhaman U. Historical aspects of the architectural and spatial organization of Lesya Ukrainka Street in Lutsk

The study is devoted to the analysis of the architectural and spatial organization of Lesya Ukrainka Street as an important component of urban, architectural and spiritual heritage of Lutsk. Given the enormous scale of destruction suffered by the cultural and historical heritage of Ukraine during the twentieth century, the spiritual and cultural-educational role of churches and monasteries in the life of the country is growing. Thus, the restoration, reconstruction and reconstruction of architectural monuments becomes an effective tool for spiritual and national development, the revival of self-consciousness of the Ukrainian people. In recent years, interest in the historical and architectural heritage and internal laws of urban planning has grown, which necessitated the search for ways of development. The article considers the socio-economic and cultural aspects that led to the formation of Lesya Ukrainka Street as the central street of Lutsk. The main periods of development of Lesya Ukrainka Street are highlighted. The artistic features of the decor of the buildings of Lesya Ukrainka Street in Lutsk of the end of the XIX - beginning of the XX century are analyzed. Lesya Ukrainka Street represents the relationship between local (indigenous) and borrowed features in the formation of the city's image. Along with the ancient buildings and the rapid pace of change of spatial planning structure, individuality and unique architectural and spatial organization of historical urban complexes of Lutsk, as well as the relationship between form and environment are becoming increasingly important and need in-depth study. Based on the above, a retrospective analysis of the genesis and evolution of the architectural and spatial organization of the cities of Volyn is one of the urgent tasks of the history of architecture. The results of the research are necessary as a basis for the development of programs for the further development of historical settlements, for which the problem of preserving the historically formed image-functional originality of the environment is always relevant.

Keywords: Lutsk architecture, Lesya Ukrainka street, Kronshteins, brick style, architectural and building traditions.

Постановка наукової проблеми та її значення. Вулиця Лесі України у Луцьку має цікаву архітектурну спадщину, її забудова характеризується стильовим різноманіттям, так як кожен історичний період зробив свій внесок у формування архітектурного середовища вулиці. Проведення дослідження історичної забудови вулиці Лесі України сьогодні є досить актуальним, оскільки архітектурно-просторова організація вулиці порушена новобудовами, які стилістично часто не пов'язані з оточенням.

Мета дослідження – розглянути основні історичні аспекти забудови вулиці Лесі України у контексті соціально-економічних і культурних умов розвитку міста Луцька, проаналізувати композиційно-стильові особливості формування екстер'єру будинків на вулиці Лесі України.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Особливості формування архітектури міста Луцька згадуються у працях А. Станіславського [5], Б. В. Колоска [6; 9; 11; 17], І. Г. Абрамюк [13; 14; 15; 16], Л. Маслова [2]. У співпраці з Р. Метельницьким у 1990 р. Б. Колосок видали про Луцьк архітектурно-історичний нарис [6]. Історія розвитку вулиць міста Луцька відображена у працях В. Е. Пясецького [18; 19], О. Данилюка [12]. В останні роки історію окремих будівель на вул. Лесі Українки частково досліджував О. Котис [20; 21; 22; 23; 24].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. За річкою Глушцем, на передмісті Луцька знаходилося дві церкви: мурована – Святого Михайла та дерев'яна – Пресвятої Богородиці. На північ від названих церков, на святій горі стояв Пречистенський монастир, фундатором якого був великий князь київський Мстислав Володимирович Мономах. Туди від майдану перед міськими Глушецькими воротами вела Пречистенська дорога. З цієї стародавньої дороги починається історія сучасної вулиці Лесі Українки [7, с. 105].

В епоху середньовіччя Пречистенський монастир і хрещаті яри за ним були північною межею Лучеська. Вздовж яру було споруджено північні укріплення передмістя, а на Пречистенській вулиці – в'їзні Малі ворота. Дорогу продовжили на північ. На ній перейшла в той же час Олицька дорога на схід, яка пролягала спочатку від міських воріт понад старим руслом Стиру – Глушцем та попід Святою горою. На новому передмісті була влаштована спеціальна площа для ярмарок, а на ній зведена дерев'яна П'ятницька церква (на честь Параскеви П'ятниці), де освячувалися торгові договори. Влаштування торгової площі та побудова церкви сприяла оживленню вулиці [7, с. 106].

Коли Волинські землі приєднали до Російської імперії, Дубнівська (недавня Олицька) слугувала основним зв'язком Луцька з російськими торговими та адміністративними центрами. Це сприяло розширенню міської забудови – спочатку на північ, а потім на схід. Дубнівська вулиця доходить до військових казарм, що на Парадній (Театральній) площі. Старі напрямки доріг в межах передмістя, як і в'їзні ворота на них, поступово відмирили [7, с. 106]. У 1860-х роках через Луцьк вулицею Дубнівською проклали Києво-Брестське стратегічне шосе. Вулицю вимостили бруківкою. Її стали називати Шосейною.

У другій половині XIX ст. у зв'язку з раптовим збільшенням міського населення, розпочалася суцільна забудова вулиці. З'явилися будинки багатих, різні харчевні, заїжджі двори, торгово-ремісничі заклади. Сюди переходять міські установи. У 1895 р. на вулиці, в колишньому будинку Бернардинського монастиря, розміщується гімназія. На Шосейній (таку назву носила у 1860-1919 рр. вулиця Лесі Українки) відкриваються найбільші торговельні заклади у місті, готелі, ресторани, клуби, перші кінотеатри, спортивні заклади. В кінці XIX століття вулиця стає головною в місті і тримала це значення понад століття.

За своє існування назва вулиці мінялася 13 разів: Пречистенська, Олицька, Дубнівська, Шосова, Імператора Миколи II, Головна, Ягелонська, Сталіна, Тараса Шевченка, потім знову Головна, Сталіна, пізніше Радянська. На початку 1990-х рр. одержала сучасну назву – Лесі Українки. Набагато частіше, ніж назви, вулиця змінювала свій вигляд, своє архітектурне обличчя. Не завжди вдавалося точно відтворити свій вигляд після пожеж переважно дерев'яних будівель. При забудові вулиці не поспішали звільнятися від звичних дерев'яних шат – перевага надавалася зведенню комбінованих будівель. На початку XIX століття, крім цегляних, на Шосовій з'являються будинки, нижня частина яких була цегляною, а друга – з дерева.

Вже у кінці XIX століття вулиця починає інтенсивно перебудовуватись. З'являються будинки різних архітектурних стилів, популярних у ті часи в Європі. Окрасою Шосової вулиці стали два триповерхові будинки на перехресті, споруджені представниками найбагатшого на той час луцького родинного клану домовласників – Кронштейнів, які прибули до міста із Австрії та у 1898 р. прийняли російське підданство.

Один з будинків, що знаходився на західній стороні вулиці, було споруджено за оригінальним проектом невідомого нині архітектора із Варшави [19, с. 3]. Доречно відзначити, що з архітектурної точки зору було вдало вирішено проблему кутового будинку. Оформлення фасаду мало свої особливості, які дозволяють віднести його до необарокового стилю. Два значних за шириною карнизи над першим і третім поверхами ділили цей фасад на дві горизонтальні площини. Весь будинок прикрашали бокові пілястри.

У цей будинок зі Старого міста перенесли міську пошту, яка діяла до 1927 р. Поблизу було встановлено спеціальний обеліск, від якого вимірювалися відстані від Луцька до всіх інших міст Європи. Поряд були влаштовані перший у місті кіоск для продажу газет та перша афішна тумба. Згодом у будинку розташувалося відділення Варшавського торгівельного банку, а на першому поверсі запрацювала турецька кав'ярня [19, с. 3]. З приходом радянської влади споруду націоналізували та перепрофілювали на житловий будинок. На початку Другої світової війни руйнацію довершили німецькі бомбардувальники. Під час одного з нальотів було знищено ще чотири будинки родини Кронштейнів, які розташовувалися неподалік і відновленню не підлягали. У радянський час (а саме з 1982 р.) на місці розкішного будинку звели ательє № 14, сьогодні відоме багатьом як ательє «Зося».

Зі східного боку Шосової у 1884-1890 роки звели будинок одного з видів російського цегляного архітектурного стилю, у якому нині розміщується Луцький базовий медичний коледж. Він був зведений з цегли двох відтінків – жовтого і червоного. Раніше ця споруда мала пишний декор: пілястри з капітелями, площини стін під вікнами оздоблені розетками рослинного орнаменту, художні ковані балкончики (збереглися частково), фігурні елементи, дивні вигнуті фронтони. На даху був гарний парапет з вазами, а центр фасаду на фронтоні прикрашав виліплений череп і зірка Давида. Сьогодні про велич художнього задуму архітектора цієї будівлі нам лише нагадують вхідні двері, які єдині зберегли свій первозданий вигляд [22]. До нашого часу фасади та унікальна ліпнина, на жаль, не збереглися. З праць Луцького краєзнавця Вальдемара Пясецького дізнаємося, що споруда втратила свій декор у міжвоєнний період. Мовляв його збили з ініціативи місцевої влади. Пізніше цю тему детальніше досліджував краєзнавець Олександр Котис. Йому вдалося з'ясувати, що власник будинку Марк Кронштейн тривалий час не реставрував пишний декор свого будинку, який почав відпадати. Стан будівлі загрожував публічній безпеці, що викликало обурення магістрату [20]. Після смерті Марка Кронштейна опадаючий декор збили, а будинок обтинькували на гладко.

На поч. ХХ ст. у будівлі знаходилося дві мануфактурні крамниці, галантерейна, шкіряного взуття, головних уборів, кондитерська та інші. Другий поверх займала повітова комунальна ошадна каса, третій очевидно лишався житловим. Після війни у цьому будинку містилось управління Волинської вуглерозвідки. З 1955 р. тут знаходиться Луцьке медичне училище, тепер це Луцький базовий медичний коледж.

Яскравим прикладом архітектури цегляного стилю є будинок за адресою вул. Лесі Українки 5, зведений у ХІХ ст. Нині пам'ятка архітектури. Він споруджувався як будинок на межах функцій, де партер слугував громадським приміщенням, а другий поверх був житловим. Відповідно до принципів стилю головний фасад характеризується дрібномасштабністю, насиченням декоративними деталями. Майже всю площину стіни першого поверху займають великі вікна-вітрини, другий поверх щедро насичений рельєфними пілястрами. Площину фасаду завершує широкий складний карниз, який відділяє багатоступінчастий аттик, декорований нішею із віконним прорізом. Тепер будинок використовується за своїм першим призначенням.

Гуляючи вулицею можна помітити поодинокі будинки з невеликими арочними тунелями під другим поверхом. Це були криті заїзди на внутрішні подвір'я. Таких тунелів під другими поверхами будинків було у Луцьку чимало, бо за царських часів знаходилося багато готелів - заїздів. Один із таких заїздих дворів розташовувався і на сучасні вул. Лесі Українки 12. Велике внутрішнє подвір'я, стайня для коней, сарай для фаєтонів і бричок забезпечували відпочинок гужових тварин і сприяли комфорту та безпеці подорожуючих.

Аналізуючи архітектуру вулиці Лесі Українки, можна спостерігати тенденцію, що вікна є одним із важливих елементів декору луцьких будинків початку ХХ ст. На головних фасадах часто під однією аркою об'єднували по два чи три вікна, розділяючи ці групи пілястрами або здвоєними колонами, наприклад як у будинку за адресою вул. Лесі Українки 13, що був зведений у 1920 роках. Двоповерховий будинок чітко розділений на яруси, а фасад верхнього витриманий в еkleктичному стилі. Він щедро декорований ліпними деталями (кронштейнами, розетками, капітелями колон, архівольтами на віконних арках), які гармонійно поєднують всі конструктивні елементи фасаду (ріг будинку, групи вікон, центральну вісь, дах). Невідомо хто збудував нинішню пам'ятку архітектури. У цьому будинку від 1929 р. діяв приватний кінотеатр «Аpollo», який

належав єврею Фроїму Бронфену. Сьогодні перший поверх будинку займає магазин «Шара», другий поверх є житловим.

Варто зазначити, що у 1870 р. поряд із, на той час уже колишнім, монастирем ордену тринітаріїв закладається перший публічний міський сад. Поруч з ним у 1895 р. у дворі окружного суду, що розташувався у колишньому монастирі тринітаріїв, був споруджений пам'ятник імператору Олександрові III, виконаний у граніті і бронзі [23]. Простояв він недовго. Коли почалася Перша світова війна, судові установи міста евакуювалися в Ставрополь. Пам'ятник був власністю суду, очевидно, його також вивезли. Неподалік від центрального входу в перший міський публічний сад з ініціативи голови Луцького Хрестовоздвиженського братства генерала Всеволода Панютіна у 1894 р. була побудована капличка Ікони Іверської Божої Матері. Копію ікони, яку виготовив відомий російський іконописець Іван Чиріков, привезли до Луцька з Москви. Акцію символічно назвали «Возз'єднання Москви з Луцьком» [23]. Каплиця вистояла дві війни і була зруйнована за одну ніч у 1961 р. Пізніше у 1968 р., на місці, де була Іверська каплиця, спорудили пам'ятник членові КПЗУ Степанові Бойкові, проте у рамках декомунізації міста Луцька у 2016 р. монумент демонтували.

За адресою вул. Лесі Українки 15 знаходиться будинок, який колись належив Вольфу Кіперману. На поч. XX ст. у ньому діяв салон артистичної фотографії Ананія Дассіка «Рембрандт». Започаткувавшись ще перед Першою світовою війною салон працював до Другої світової.

У 1920 роках акціонерним товариством «Гранберг і Грінберг Стокгольм-Петербург» був збудований спеціальний будинок торгівлі гастрономічними виробами, нині відомий як будинок Меркурія, що на вул. Лесі Українки 32. Він є найяскравішим зразком архітектури модерну. Ця будівля приваблює своїм оригінальним декором, який вільно розташований на фасаді. Кутові та фасадні пілястри прикрашають маскарони та жезл бога торгівлі Меркурія, де шишечка на маківці символізує багатство, а змія, що його обвиває – мудрість. Фасад будинку асиметричний із чітким горизонтальним поділом на яруси та виділенням двох ризалітів по вертикалі. На Головному фасаді є шість прямокутних вікон, оздоблених площинним обрамленням. Над головним входом у будинок розміщене велике вікно, верхня площа якого декорована трапецієподібним сандриком, нижня – ліпним орнаментом, який поєднує зображення рослин і голови лева. Над ним знаходиться вікно, декороване аркою. Стіни будинку оздоблені кольоровими полив'яними вставками з геометричним орнаментом.

Вартий уваги будинок на вул. Лесі Українки 37, побудований у 1890 роках. У декоративному вирішенні фасаду будівлі яскраво виражений еkleктизм. За фотографіями того часу ми дізнаємося, що раніше біля входу були колони, які не збереглися. Ця мурована, тинькована триповерхова споруда з композиційним центром симетричного фасаду в центральній частині, на якій виділяється зверху заокруглений вхід та вікна на кожному рівні, є зразком російського стилю, який розповідає про історію міста XIX ст. На поч. XX ст. тут розміщувався готель «Бель-В'ю». У 1916 р. певний час знаходилася міська управа. Поряд з ним було ще декілька будівель російського стилю, які зруйнувалися під час Другої світової Війни. Нині будинок потребує реставрації, зовнішній фасад знаходиться в аварійному стані.

На місці сучасного скверу «Зоряний» колись знаходилася цукерня Цезаре Розаліні (колишня адреса вул. Ягелонська 30). Відкривши свою цукерню далекого 1912 року, вже після Першої світової війни Цезаре Розаліні здобув чималу славу. Цьому сприяло і вдале розташування цукерні: поруч знаходилися окружний суд, кінотеатр «Сонце» та готель «Європейський». У 1941 р. німецькі та радянські війська бомбардували Луцьк. Аналізуючи аерознімок Луцька 1944 року, бачимо, що будівель цукерні Розаліні та кінотеатру «Сонце» вже немає, сусідні будинки також зруйновані [21].

Нині на перетині вулиць Кривогу Валу та Лесі Українки знаходиться камінь з надписом, який свідчить про те, що до початку XIX ст. у цьому місці закінчувалося місто, і на перехресті двох сучасних вулиць стояла міська брама. Деякі дослідники вважають, що міська забудова перейшла цю межу тільки на початку XIX ст. в напрямку нинішнього Театрального майдану. Поруч, за адресою Лесі Українки 53, знаходиться споруда з вежею, побудована у 1901 р. за ініціативи Абрама Глікліха. Нині пам'ятка архітектури вдало реставрована і вважається зразком догляду за

історичною забудовою. Результати досліджень краєзнавця О. Котиса свідчать, що зведення будинку не обійшлося без скандалу. Причиною було захоплення під час будівництва частини тротуару на теперішніх вулицях Лесі Українки та Кривогу валу. У Луцькій міській думі 22 вересня 1903 року обговорювали питання про захоплення частини землі вздовж двох вулиць [24]. Підтверджені подальших подій немає. Припущення, що Абрама Глікліха змусили перебудувати споруду є сумнівним, адже на той час він був дуже впливовим мешканцем. З приходом Першої світової війни споруда зі сторони Кривогу Валу (колись – вулиця Больничная) була пошкоджена, проте її відновили.

Навпроти будинку № 53 влаштований сквер з пам'ятником луцькому поету-шістдесятнику Кості Шишку. Поблизу знаходиться колишній будинок мисливця - пам'ятка модерністського дизайну шістдесятих.

Від старої Шосейної, Ягелонської залишилися поодинокі цікаві споруди минулих років, проте більшість будинків перебудовано, розширено. Слід зауважити, що на сьогоднішній день нижні поверхи будинків «обрастають» різними, іноді недоречними прибудовами, яскравими вивісками магазинів. Певна частина споруд спотворена розписами графіті.

Висновки. Отже, архітектурна самобутність вулиці Лесі Українки у Луцьку формувалася під впливом соціально-економічних та культурних умов різних епох. Після приєднання Волині до Російської імперії розпочалася впорядкована забудова вулиці Дубенської (нині вулиця Лесі Українки). Дерев'яні будинки витіснили цегляні. Трапляються споруди різних архітектурних стилів, зокрема цегляного стилю. У 1920 р. польський магістрат продовжував розбудову вулиці. Під час Другої світової війни половину будинків було зруйновано. По сьогоднішній день унікальний ландшафт, давні планування та забудова вулиці Лесі Українки зазнають суттєвих змін, в окремих випадках – негативних. Лише поодинокі споруди є зразком догляду за архітектурною спадщиною. Однак у більшості будівель спотворений фасад, а перші поверхи зазнали кардинальних змін сучасними вивісками магазинів та закладів харчування.

Джерела та література

1. Ворон В. О. Луцьк. Силуети міста: Ілюстрований нарис. Львів, 1988.
2. Маслов Л. Архітектура старого Луцька. Львів: Діло, 1939. 52 с.
3. Мердер А. И. Эстетика архитектуры. Теоретические проблемы архитектурного творчества. Москва: Стройиздат, 1988. 216 с.
4. Орда Л. Краткий исторический очерк г. Луцка и памятники старины, поныне в нем сохранившиеся. Луцк, 1897. 21 с.
5. Станиславский А. И. Планировка и застройка городов Украины. Киев, 1971. 266 с.
6. Колосок Б. В. Метельницький Р. Г. Луцьк: архітектурно-історичний нарис. Київ, 1990. 192 с.
7. Пясецький В., Мандзюк Ф. Вулиці і майдани міста. Історико-краєзнавчий довідник. Луцьк, 2005. 399 с.
8. Пам'ятки архітектури та містобудування України: довідник державного реєстру національного культурного надбання / за ред. А. П. Мардера та В. В. Вечерського. Київ: Техніка, 2000. 664 с.
9. Колосок Б. В. Градостроительное наследие Луцка: Развитие древнего города и проблемы преемственности: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. арх.: спец. 18.00.01 «Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури». Москва, 1981. 27 с.
10. Шеломенцев-Герський С. В. Лучеськ Х–ХV ст.: автореф. дис. канд. істор. наук. Київ, 1999.
11. Колосок Б. В. Архітектура Луцька періоду бароко. *Українське бароко та європейський контекст*. Київ: Наукова думка, 1991.
12. Данилюк О. З історії назв вулиць Луцька періоду німецької окупації. *Волинь і волинське зарубіжжя*: тези доповідей та повідомлень Міжнародної наукової конференції. Луцьк, 1994. С. 327–333.
13. Абрамюк І. Г. Розвиток цегляного будівництва у місті Луцьку. *Ресурсоекономічні матеріали, конструкції, будівлі та споруди*: збірник наук. пр. Рівне: НУВГП, 2008. Вип.17. С. 327–333.
14. Абрамюк І. Г. Засоби виразності “цегляного стилю” в житловій архітектурі Луцька. *Архітектурна спадщина Волині*: збірник наук. праць. Рівне, 2010. Вип. 2. С. 188–193.
15. Абрамюк І. Г. Тенденції розвитку архітектури житла Луцька в контексті політичних та соціально-економічних змін ХVІІ – ХХ ст. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*: наук.-техн. збірник. Київ: КНУБА, 2010. Вип. 25. С. 265–275.
16. Абрамюк І. Г. Дерево в архітектурі луцького житла на початку ХХ ст. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*: наук.-техн. збірник. Київ: КНУБА, 2009. Вип. 22. С. 8–18.

17. Колосок Б. Архітектура та містобудівна перебудова Луцька 1921– 1939 рр. *Волинський музей: історія та сучасність*: наук. зб. Луцьк: МП «Пульс», 2009. Вип. 4. С. 476–484.
18. Пясецький В. Е. Цегляна орнаментика Луцька. *Луцький замок*. 2004. 29 квітня. № 18.
19. Пясецький В. Е. Бомби для турецької кав'ярні. *Волинська газета*. 2008. 31 липня. С. 3.
20. Котис О. Марку, ти правий. Як луцький мажор спаскудив місто. *Хроніки Любарта*. URL: <https://www.hroniky.com/articles/view/366-marku-ty-ne-pravyi-iak-lutskyi-mazhor-spaskudyv-misto>
21. Котис О. Чарівлива цукерня Розаліні в Луцьку. Ласувати модним і смачним. *Хроніки Любарта*. URL: <https://www.hroniky.com/articles/view/392-charivlyva-tskernia-rozalini-v-lutsku-lasuvaty-modnym-i-smachnym>
22. Котис О. Колесо історії. Незнані будинки Кронштейнів. *Хроніки Любарта*. URL: <https://www.hroniky.com/news/view/9143-koleso-istorii-neznani-budynky-kronshteiniv>
23. Котис О. «Избави от врат адовых»: історична доля луцької каплиці. *Хроніки Любарта*. URL: <https://www.hroniky.com/articles/view/139-yzbavy-ot-vrat-adovykh-istorychna-dolia-lutskoi-kaplytsi1>
24. Котис О. Найгарніший будинок в центрі Луцька будувався зі скандалом у 1901 році. *Хроніки Любарта*. URL: <https://www.hroniky.com/news/view/17036-naihamishyi-budynok-v-tsentri-lutska-buduvavsia-zi-skandalom-u-1901-rotsi1>

DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2020.20.06>

УДК 929.7(477.82) : 327

Геннадій Гулько

Маловідомий державний дисидент доби середньовіччя на Волині

Автор розповідає про мало відомі сторінки історії Волині і, зокрема про дисидента великого князя Тверського Михайла Борисовича. Великий князь переховувався на Волині від Московського переслідування наприкінці XV століття. Він мав маєток в селі Печихвости Перемиського повіті на Волині, що стало підставою для таких висновків після нумізматичної знахідки

У статті описується політична ситуація, яка склалася на той час у відносинах між різними князівствами Північної – Східної Русі в складі Московської держави наприкінці XV століття. Проймперське «збирання» території досягло свого апогею. У 1485 році настала черга Великого князівства Тверського.

Монета свідчить про відомого дисидента державного рівня, великого князя Тверського Михайла Борисовича, який потерпів від політики феодалного суверена як борець проти тиранії за особисту свободу та самостійність свого князівства. Михайло Борисович знайшов притулок на Волині, мав тут маєток і, можливо, роками проживав тут. Але з ряду причин у місцевих наукових та краєзнавчих публікаціях це майже не згадується. Зважаючи на цю обставину та знахідку в 2018 році тверської монети пуло біля села Озденіж Луцького району, і це може мати відношення до князя-втікача Михайла Борисовича. Тому ця маловідома тема за умов російсько-українських відносин сьогодення все ж має актуальне значення.

У статті також наводяться аналоги дисидентства. Автор представляє Андрія Курбського, який також переховувався на Волині і був політичним біженцем у часи Івана IV. На Волині в 1571 р. князь одружився на Марії Юрїївні, удові по Михайлові Козинському, уродженій князні Гольшанській-Дубровицькій, але союз не склався і подружжя розлучилось в 1578 р. Адже від першого шлюбу в Марії було два сини Ян і Андрій, і були вони страшними розбійниками. А.М. Курбський помер у травні 1583 р. у своєму маєтку в Ковелі та був похований у Ковельському монастирі Святої Трійці у Вербі

Ключові слова: Михайло Борисович, дисидент, Волинь, Печихвости.

Gennady Gulko. The little-known state dissident of the Middle Ages in Volyn.

The author tells about the little-known pages of the history of Volyn and, in particular, about the dissident of the Grand Duke of Tver Mikhail Borisovich. The Grand Duke hid in Volhynia from Moscow's persecution in the late 15th century. He had an estate in the village of Pechykhvosty, Peremyshl district, Volyn, which became the basis for such conclusions after a numismatic find. The article describes the political situation that prevailed at that time in relations between the various principalities of North - Eastern Russia as part of the Moscow state in the late XV century. Pro-imperial "gathering" of territories reached its apogee. In 1485 it was the turn of the Grand Duchy of Tver. The coin testifies to a well-known state-level dissident, Grand Duke Mykhailo Borysovych of Tver, who suffered from the policies of a feudal sovereign as a fighter against tyranny for the personal freedom and independence of his principality. Mykhailo Borysovych found refuge in Volyn, had an estate here and may have lived here for years. But for a number of reasons it is hardly mentioned in local scientific and local history publications. Given this circumstance and the discovery in 2018 of a Tver coin pooled near the village of Ozdenizh, Lutsk district, and this may be related to the fugitive prince Mykhailo Borysovych. Therefore, this little-known topic is still relevant in today's Russian-Ukrainian relations. The article also provides analogues of dissent. The author presents Andriy Kurbsky, who also hid in Volhynia and was a political refugee during the reign of Ivan IV. In Volhynia in 1571 the prince married Maria Yuriyivna, widow of Mykhailo Kozynsky, née Princess Holshanska-Dubrovyska, but the union did not form and the couple